

Бүгү чурттарнын пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун,
Тыва АССР-нин Дээди
Советинин болгаш
Министрлер Чөвүлелинин
органы

Совет Эвилелинин Коммунистг партиязынын XXVIII съездизи

ИНФОРМАСТЫ ДЫЦНАДЫГ

Совет Эвилелинин Коммунистг партиязынын XXVIII съездизи 1990 чылдын июль 12-де Москвага, Кремльдин Съездилер ордунга ажылын үргүдүлүэн.

Эртеги хураалды А. И. Лукьянов даргаалаан. СЭКП ТК-нын Чингине секретарынын ордалачызынын болгаш СЭКП-нин Топ Контроль Комиссиязынын даргазынын сонгудаларынын талазы-биле чажыт бадылаашкынынын түнелдеринин дугайында Саналга комиссиязынын дыннадын делегаттарга илеткээ.

СЭКП ТК-нын Чингине секретарынын ордалачызына В. А. Ивашко, СЭКП-нин Топ Контроль Комиссиязынын даргазынын болгаш СЭКП-нин ТКК Президиумунун кежигунуузе — Б. К. Пуго бадылаашкынынын хой нуруузу-биле сонгуттурган.

Саналга комиссиязынын протоколдарын съезд бадылаан.

Съездинин оон мурнунда кол оргазын хулаеп алганы СЭКП Уставынын төлөвилелинге эдилгелерин болгаш немелделерин чугаалажып көргөн түнелдеринин дугайында комиссиянын удуртукчу-

зу М. С. Горбачев оон даразында дыннадыг кылган.

Төлөвилел талазы-биле санал-онаалдарнын солчушкунун делегаттар үргүлүдүэн. Санал-онаалдарны тодаргай болгаш принципалдыг солукшан сөөлүндө чугаалажып көрүүшкүнү соксаткан. Делегаттарнын кириген саналдарын чедир ажыдап кылары-биле комиссияга дамчыдып берген.

Шахтёрларнын июль 11-де болган ажил соксадышкынынын дугайында ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргазы Н. И. Рыжков съездинин кирежиктеринге дыннаган. Съезд дыннадыгы хулаеп алган.

«Өөредилге, эртем болгаш культура талазы-биле СЭКП-нин политиказынын дугайында» Резолюцияны кежеэки хураалынын эгезинде съезд чугаалажып көргөш, хулаеп алган. Хураалды оон ыңай М. С. Горбачев даргаалаан.

Партиянын удуртукчу топ органынын составына кандидаттарын депидерин, чугаалажып көөрүн съезд эгелээ.

Совет Эвилелинин Коммунистг партиязынын XXVIII съездизи 1990 чылдын июль 13-те ажылын үргүлүдүэн.

СЭКП-нин XXVIII съездизинин «Гуманитыг, демократтыг социализмче» деп Программныг медеглелинин дугайында

СЭКП-нин XXVIII съездизинин ДОКТААЛЫ

1. СЭКП-нин XXVIII съездизинин «Гуманитыг, демократтыг социализмче» деп Программныг медеглелин хулаеп алган.

2. СЭКП-нин чаз Программныг медеглелин хулаеп алган.

3. СЭКП-нин чаз Программныг медеглелин хулаеп алган.

4. СЭКП-нин чаз Программныг медеглелин хулаеп алган.

«Допчу намдарлар» Владимир Антонович ИВАШКО

1932 чылда «Полтава» коорайыга төрүттүгөн, украин.

1960 чылдан бээр СЭКП-нин чазынын кежигунуу, Экибастык эртемеде.

1966—1989 чылдарда — СЭКП ТК-нын кежигунууна иштейт. 1989 чылдан иштейт бээр СЭКП ТК-нын кежигунуу. 1989 чылдан иштейт бээр СЭКП ТК-нын кежигунуу. 1989 чылдан иштейт бээр СЭКП ТК-нын кежигунуу.

1990 чылдын июль 12-де СЭКП-нин XXVIII съездизинге шайлашып үнелген СЭКП ТК-нын Чингине секретарынын ордалачызына сонгудуан.

ССРЭ-нин улус депутатта. ССРЭ-нин Дээди Советинин кежигунуу, күрөө шайлаалдар.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛДЫН НОРМА-ЧИЖЕКТЕРИ

СЭКП-нин XXVIII съездизинин эртеги хураалы июль 12-де маржыг негеске ирээдүрүлүн эгелээ. Съездинин Саналга комиссиязынын даргазы И. Н. Тувалов оон бүдүдүлүскө жеке болган партиянын удуртук органынын сонгудаларынын түнелдеринин номданы.

СЭКП ТК-нын Чингине секретарынын ордалачызын, СЭКП ТК-нын кежигунунун Владимир Антонович Ивашко сонгудуан деп оон дыннаган. Сонгудалар талазы-биле чажыт бадылаашкынынын бюллетенинге А. С. Душканын, В. А. Ивашканын, Е. К. Лигачевтин кандидаттарын киригизген турган. Бадылаашкынын ичинде ийизмг болган: А. С. Душканын дээр: 150 кижи бадылаан, 4265 кижи ууру бадылаан, В. А. Ивашко дээр: 3109 кижи бадылаан, 1309 кижи ууру бадылаан, Е. К. Лигачев дээр: 776 кижи бадылаан, 3642 кижи ууру бадылаан.

СЭКП-нин Топ Контроль Комиссиязынын даргазын, ТКК-нын Президиум кежигунууге Борис Карлович Пуго сонгудуан.

В. А. Прохоров болгаш Б. К. Пуго ол албан-дужаалга кандидаттарын кылдыр шайлап үргүдүргөн болгаш чажыт бадылаашкынын бюллетенинге киргизген турган. Бадылаашкынын ичинде ийизмг болган: В. А. Прохоров дээр: 302 кижи бадылаан, 4131 кижи ууру бадылаан.

Б. К. Пуго дээр: 3959 кижи бадылаан, 474 кижи ууру бадылаан.

Съездинин регламентинин болгаш хуи айтырын баураар делегаттар СЭКП Уставынын төлөвилелинин дугайында айтыртып чугаалажып үнелди. Устав төлөвилелинин талазы-биле комиссияга динчалдыг кылдыр биле М. С. Горбаческа сөз берген.

Партиянын XXVIII съездизинин документтеринге чергелештир СЭКП-нин Уставы хуи чугулаа чери эдеп турар деп комиссия база мек, бисте шүптүзү скердин-биле мычар көөрү турар бис деп, ол чугулаалан. Чаз Уставтыг төлөвилели үр узе белеткенин келген дээрин билдир селер. Бүгү улус чугулаажып көөр кылдыр ош үй аш ажил мурунуна парлагыга улуурган болгаш дораян ханы сонургаалдыг дискуссиянын болдурун.

Чугула СЭКП ТК-га ол талазы-биле 200 миң ажал сааладыр, а ол мычар Уставтыг эдилгелеринин 60 ажал төлөвилели келген дээрин санылдыр кылды. Олардын аралында СЭКП-де демократтыг платформанын, марксистин платформанын болгаш өскөдө бөлүктөрүнүн төлөвилелери турган, бистин партиянын чарттарынын ордуларын дугайында ийизм-бүрү санал-бодолдарын олар ирелерин турар.

Съездиге тургускан комиссия ол материалдарда жазык бодолдуу материалды сайгарып көөр уурга тавырышкан. Июль 4-та партиянын Уставынын төлөвилелин сөздиге кол ортаган кылдыр хулаеп алганын сактадыр боор деп. Уенин негезинде төлөвилелин дүңүктөрине партиянын чарттарынын сонгудаларын шилтирээрине оон уланганымды балтыкыл кылдыр оон комиссияга көргөн бис.

Партиянын каалак демократтыгынын оон органын астыг болгаш харымсагынын мелепер билдир аргашкынын өзүлдөй биле каттыштырматар кылдыр партиянын иштиги харылаалды.

Федеративтиг принципке шилтирерин аргаларынын дугайында саналдары комиссия база динчалдыг чугаалажып көргөн. Нияти Программалыг болгаш Уставтыг чыгыс сай СЭКП дээр бис. Оон биле кады эдилгелерин републиканын компартия бүрүзүнүн бот-тускайлаан болгаш бүрүн эргелери дээр, нияти-партияжы сорулгаларын шилтирээрине оларын ийлекейлиг киржалгези дээр бис.

Эдилгелешкен бүгү республикаларнын компартиялары ажаа хамаржып, ийлекейлиг ажыдап турар, чугулаажып СЭКП бистин хой националдыг курунениске — чаз, ажылаан кылдынын турар Эдилгелеринин барымдаларып ажыдап тускай догунаын социализм курунениске зарылгези бадылаан. Күш болуш чыдаар дээрине бүзүрөлдүг бис.

СЭКП-ге кежигун болуу дугайында Устав ийлекелеринин талазы-биле ийизм-бүрү болгалар ирелеттеринин Комиссиянын чамдык кежигунерин СЭКП-нин кежигунеринин эргелери болгаш үлээлелерин сизге алаан керээ чок деп саналаалар. Эскелдер, сир дээр, оларын немээр ажал калбартыр деп чугулаалаган. Партиянын программаныг сорулгаларына оорукшеч эвес платформаларды өскөдө коммунистер-биле СЭКП-ге кежигунуу каттыжып болуу эргелер дээрин айтыр чогумчалыг деп көргөнөр.

Комиссия кежигунеринин хой кезинин санал-оноа-биле болгаш мезгил болдыр-биле алырга, партия кежигунунун эң чугулаа эргелери болгаш үлээлелерин Уставга айтыр чеге чугула болуу турар. Шүптүзү санал адаарып болдунмас-даа болду. Уставтыг төлөвилелинде олар элэн догула болгаш тодаргай ирелеттеринг мычар билдирер-дир.

Мырманды дугуу чаз кежеэ комиссия чугулаажып көргөш, Устав төлөвилелинге база бир немелде кирген, коммунистерин улус бөлүгүнө ол хамаржып чүвө. Дөрүк парлагартып төнчүгүнө мындиг бижиме кылдырын саналадыр турар: «Бир эвес партия кежигуну кадынын байдалы-биле азы назм-хар талазы-биле партияжы амдыралга бүрүн чегези-биле киржин шүптүзү болду, оон болуун шүптүзү болду, оон болуун үнелээш, партия эге органдыгы ону доктаамаа ажылаан болгаш кежигунуу дадымырын төлөвилелин кестеп болуу эргелиг. Ол бүгү партияжы эш хуу бауга шилтирелеттерин ужурады.

Референдумнар чорударынын механизмин каяа чолдардынын дугайында аныгы санал, бодолдар сайгарыла үнелди үчген. Уставка бе азы партияга референдумнар болгаш дискуссияларын эртеринин дугайында Дурумге кирер бе. Ону тускай дүргө кирер адыр дугайында комиссия кежигунеринин хой кезин турушкан. Кажы бодолга, бистин Уставымысты сазыр хевирляг чыккыр-биле аалтаган ажы чок.

Силер көрүп тур саяр, Устав төлөвилелинде онкай черин партия эге органдыгынын чамарыштыр көргөн деп, ол дөңдөлгөн. Тускайлаан болгаш ийлекейлиг чоруктуг магадаалы каалак нормативтиг үндөйлөргө бир-ле дугаар бижиттатынган. Бистин эге органдыгынын чамарыштыр барымдаларыча болгаш оң ажал-чорудулазын эмин эрт-

Борис Карлович ПУГО

1937 чылдын февраль 19-та Калинин хоорайга төрүттүгөн. Латвия. 1960 чылда Рига политехника институтун дооскан. 1963 чылдан бээр СЭКП-нин кежигунуу.

Күш-ажылы ооруну 1960 чылда Риганын электри машиналары кылдыр заводунун ишчелери бооп ажалдашып биле эгелээ.

1961 чылдан эгелен комсомол болгаш партия амдыралында: заводтун комсомол комитетинин секретары, Рига хоорайыгын комсомолдуу Проделтар райкомунун ийги, бирги секретары, БЛКЭ ТК-нын харымсагылаагы органдыгынын сектор эргелечин, партиянын Рига хооромунун киддис эргелечин, Лат-

виянын АЛКЭ-зынын ТК-зынын бирги секретары, БЛКЭ ТК-нын секретары, 1974 чылда СЭКП ТК-нын инспектору турган. Оон, сонда Латвиянын Компартиянын органдыгынын эргелечин, партиянын Рига хооромунун бирги секретары бооп ажалдаан.

1976 чылдан эгелен Курүенин айымы чок чорук органдыгына ажаллап турган. 1977 чылдан — Латвия ССР-нин Курүенин айымы чок чорук комитетинин даргазынын бирги органдыгы, а 1980 чылдан — оон даргаам.

1984 чылдан — Латвиянын Компартиянын ТК-зынын бирги секретары. СЭКП ТК-нын сентябрь (1988 ч.) Пеле-

вумунга СЭКП ТК-нын чазында Партияжы контроль комитетинин даргазына бадылаан.

1985 чылдан бээр СЭКП ТК-нын Комитетинин кежигунуу, СЭКП-нин XXV, XXVI, XXVII съездизинин болгаш XIX Бүтүрүшкө конференциянын делегаты. СЭКП ТК-нын сентябрь (1989 ч.) Пелеумунга СЭКП ТК-нын Политбюро-зунун кежигунууге кызмат кылдыр сонгудуан.

ССРЭ-нин улус депутаты. Курүен шайлааларыг. 1990 чылдын июль 12-де СЭКП-нин XXVIII съездизинге СЭКП-нин Топ Контроль Комиссиязынын даргазына шилтирелген үнелген сонгудуан.

Наадымга уткуштур

КЫРГЫЛАА ДООЗУАГАН

Тес-Кемде Чүргүй-оңд Кокушук аттыг совхозтун малчылары, кыргыздары база албан чегелеринин организациаларынын төлөлдөр мал ажылында чугула кампания — хой киргылдаан хуусаалында шынарлыг дооза дээр кызым ажалдаан. Оон түнелде 36 дооза хой эрте киргип дооскан. Совхоз төнүгө база малчыларнын кол кылда Шuurmakka ийи түштү ажалдаан. Нияти-биле 70 ажал киргип, Оон ийи-төлөк шайлаалары таны-

Кыргыздарын баштыгы хуниерден эгелен Саяр Сампай, Клара Даржа, Делгермаа Бүчүк, Айна Чампын, Балмын Кара-кыс, Салдымаа Дамба-кыс, Татьяна Нооду олар мычар мек ажалдаан. Шефниерден «Саян» биле «Хунчүген» асы-сайктеринин, агторактын, эмелетинин, конторанын, школын, кызмат Совет куускомунун, таргасканынын коллективтерин улус дуузын чедирген. Хой киргылдаан шынарды болган дүрген дооза дээр чырыкка эскертип ханылар-биле автопарк, хой камчы-биле «Саян» ажал чаз үзүр биргер чедир, контора ажалдаачыларын ийги, а «Хунчүген» асы, школа, эмелет, таргасканынын улус үзүк чегелерин улешкен. Оларга өртоктиг шайлааларын чыгысган.

Кыргыздарын дүрген доозага чыктыр улешкен чыгарыш Окжана Шымын, балалександар Самбал, Александр Дамбаа Ноола, Балдан Кара-кыс, Аала Садырбай олар кызым ажалдаан.

Совхоз бо чымын күрүнгө 1955 тонна дүктү салар планын, оон куусдентеринин аргам бүрүн бар. Ажал-тай чартыг чыгыр күрүнгө эл дугаарынын планын 106, сүтү 101, куу куускестек, малчынар Наадым багай эвес көрүчүлүгү-биле ужуражып турар.

Амгы үлдө малчылар чайлааларга чедир бериле ма-маганын хой турнуктур семиртин амыр дээр бүтүлө күжүн салып ажалдап турар. Районун дөңсөөлөрүндө өст-сигенин үзүк чыдары шору. Ынчынган сизер четин үзүп кээрген чыдарылар мал чегизин белеткелен кирпиртер.

Балаклав ОЮН, Зоотехник.

ЧЫЖЫРГАНА

Даг беддери чер. Оон делгем шадымда Чербинин мыш ажалдагы чыжырганын каш чыл улаштыр тарып өстүрү турар. Каалак шөлдү дугай берген сыйгыт чыжыргана ам мырмалы шырғай аргы деп аларган.

Маңа чимистериг ийишарын өстүрер ажалды агроном Надежда Федорова Мелелеева уурткан. Чыгыр ногаан салгыт үнүштерин арам-биле сүт чаштыр тракторлар «карыраалар» эртерер. Тарып каанынын деп-дескенин, чарага ол үнүштерин шырғайын кижн магадалар.

Чыжыргана болгаш панеткалар ажал өстүрер бо коллектив мурнакчыларыг. Өстүрүкчүлерин бирээн (чурукта) Галина Михайловна Дудареванын чыжырганылар арзымыла ажаллап турарын көрүңер. Оон чыл ажаллаан Тамара Чоодуева Сенда, Ларина Владимировна Александрова болгаш өскөдө ажал чыжырганын бистин Тымала эне уенин эм үнүштү улам көүлдөп, өстүрерине боттарынын куш-ажылы үзүң киргип турарлар. Ондар ОХЕМЧИКИН фотогу.

(Төңгөзү, Эгеиз 1-ги армияда)
Съезд партия Уставынын төлөкөндөгү чыңдалышын эңгөзө...

Норильскийн даг-металлургия концернин, «Эстония» бугурулу...

тун удурутуулаамаан, СССР-нин Президентинде делегатар...

ның улустарынын мурунку аажок удуг харымсалгага...

Делегатарынын саналын бугуар съездинин Президиумунга В. А. Ивашко...

Шактардын ажалдан турар дээрлерде байдалын каякка...

Ол айтырмга талааны-биле Н. И. Рыжковка өс берген. Дүүн хунуну...

Төп министрстволардан болгаш ведомстволардан болгаш Комитеттердин...

Донецкийн, Кузбассын, Печорскийн, хунур-дашчылары удуг...

Элээн каш шак ургүчүдээз дискуссионн соонда съезд төлө...

Оон ангыда, төп органдарнын ажалданчыларынын эртемдин...

Старполюдан делегат А. С. Столбовский ИДПШ-нин ректорунун...

Луганск областын 97 шахтазын 56-зы бир хонуктун болгаш...

Элээн каш шак ургүчүдээз дискуссионн соонда съезд төлө...

Оон ангыда, төп органдарнын ажалданчыларынын эртемдин...

Старполюдан делегат А. С. Столбовский ИДПШ-нин ректорунун...

Ажыл соксалымчылары Приморье крайын, Магадан областын...

Көп турарында, хонур-дашчылар чок чорукту, хан тогууш...

М. С. Горбачев залдан олбо кижини сонгузас дээр санал бар деп...

Ажыл соксалымчылар Районун херекчекчилер инитиелдинин...

Партийжи амыдырал: эге организация, ооң ажыл-херээ БОТТУГ ДУЗАНЫ ЧЕДИРИП ТУРАП БИС

Партия хуралдарынын ажалды чоруну беделдерде башта хуралдын...

коммунистеринин отчёттары диннал келген бис. Партия хуралдарынын...

берген санал-оонаалары-биле ажал, оон куусалдын хуралга чутуалан турары...

соруудагыл тудуп турар бис. Коллектив кижигуянерин чурттаар...

Хуралдын даргазынга, секретарынга хурал саманда айткандыг...

коммунистеринин отчёттары диннал келген бис. Партия хуралдарынын...

коммунистеринин отчёттары диннал келген бис. Партия хуралдарынын...

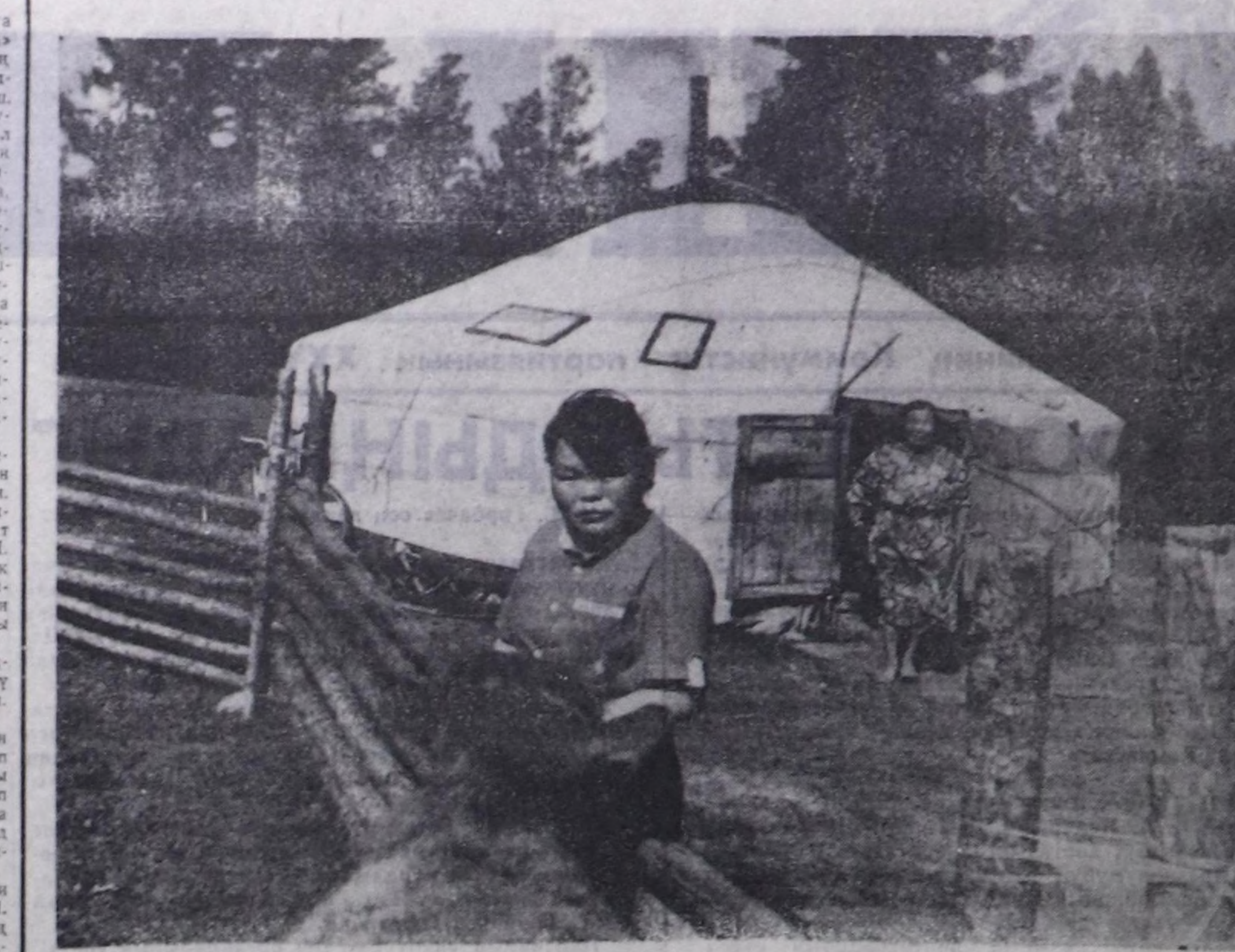
коммунистеринин отчёттары диннал келген бис. Партия хуралдарынын...

Чонунд уст-тымашынын болгаш удуг кылдыр талааны-биле Москва...

Москва ЭРТЕМДЕННЕРИ

Москва ЭРТЕМДЕННЕРИ

Москва ЭРТЕМДЕННЕРИ

«Чолураа» совхозтун хойжурлары Шуурмактин бээр ийинде чайлаган турар.

Малчын өгөринин бирээзинде К. С. Миндин уругулары-биле хад чурттан оорар. Кун-малчына Сапринюна 30 чыл элечинде...

ХУНУ КЕЛДИ

Чолураанын четээ Чоорту хадм калды, Шенце четээ харын, Сегелейин берди.

ЧЫЛДЫҢ ЧАРТЫЫНДА

Районун херекчекчилер инитиелдинин сандыгылары багай эвес ажалдан турар.

ТУДУП ЭГЕЛЭЭН

Вадим Байкарага удурткан тудугу эвено Бил-Хем районун «Кызыл тарачын»...

ДУГАЖАН ИРИГТ.

Партия эге организацианын секретари. Мугур-Акс суур.

ШАЛЫП ИШ, ЧАМДЫК ХОМУДАЛАР

Уулу-Хем иш улетпур ажал-агымнын пехтеринде планинг даалгаларын ажур кууседиринин чармы чоруп турар.

ОКА МОНГУШ.

Барыын-Хемчин район. ЧУРУКТАРДА: Уулу-Хем иш улетпур ажал-агымнын пехтеринде...

ОКА МОНГУШ.

Барыын-Хемчин район. ЧУРУКТАРДА: Уулу-Хем иш улетпур ажал-агымнын пехтеринде...

ОКА МОНГУШ.

Барыын-Хемчин район. ЧУРУКТАРДА: Уулу-Хем иш улетпур ажал-агымнын пехтеринде...

Х А Й Л Ы Г Ч А Г А Г А

Баштак чечен чугаа

Т Ы В А К Ы С К А

Ажыл-шайн бачым чымш үсүндө,
Аймдырал копкалыга, кая-даа бол,
Күстүп келген санымда-ла уяң чүрөм
Халас-дойлун, дуйруге алы бээр-дир,
Чарык черт журттап, чоруну назымма
Шынык херек, сени кайыш утуптар мен,
Сырындалган уяң, чымчак сзл үнүн
Шымал-күштү сорук кирип тааладыр,
Ырак-узак чорунда-ла, чымма даг,
Ынамыналган сеткидимге куруттулар,
Ая төрөн чараш арын, коюң үнү
Аас-кыжык шанып чорун, Тыва кызм.

Светлана САМБИЯ-ООЛ.

Ш А Р Т Ы Л А А Л А Р

Борис СЫРЕНОВ,
1943 чылда торуттуңен.

Ажыл ай чырып турар ужураң дун
Аймаарлар бола кыер хөөнүг болду.
Улут алаак, кайбак арга ырамы болду.
Улаан боор өң, куштар үнү сугат болду.
Чашпан, сизге арзыма санын берген.
Шартылаалар дугааңдын эсер болду.
Шартылаалар, комундаан үнүңден,
Чытп баткан дагем шавар уюкталды.
Хүтүп бадыр ыраана-лаа, хымын ханмаа,
Күжүрлерин журттаксамы күштүг дег-дир.

Орузуадан Монгуш КЕНИН-ЛОПСАН очудурган.

С О Н У У Р Г А К Т А Р Г А

М А М О Н Т У Н У Œ Т Ö Р Е Л Д Е Р И

Ошобиктан дугайым аман-
маан силер бе? Бир эес оңу
сөз сүрүп очудулар болза,
хөй-буга дээң-дир. Ол дээр
шашаанда чер кырында, оон
шынде биогин журтуууска
турган мамонттарын төрөлдү.
Шанаа чер кыры дош
шымчак үеде, олар Сибирге
абаа-биле турганар. Чер-де
дегидин агаары жекерилген
созда олар Арктика чогу
беде Арктиканы болуна ам
үеде элээр артаң.
Шоолу-ла өзт-сиге мун-
заас-ол амтанарыма инти
шынор оңагай. Оларын
дугу үзү болгаш сырып. Ол
чорук, бир таланыла, ол ам-
танарын кадыг-дошкун агаар-
дан камгалат алган, ий тал-
аныла, шуут-ла ам-тынин
алма чакан. Чүге дээң оон
узун дугуну дээрле хог
тагы бар, бир өшобиктан-на

беш килограмм чедир таагын
зырал ап болду.
Бо чүс чылдын беген чы-
дарында өшобикты бүгү де-
легей азып уткаарыш хо-
ран. Бичан чүгс Канаданын
Сончу-чөөн таланыма баян
Гонданын ордуука арктик
турганар.
Совет Эвилдинге 1974 чыл-
да, он баш өшобиктарын Ка-
нададан эжелгеш. Таймыр
чартык ордуука соңу-те-
ланыма эжелгеш. Оон дара-
зында чыла дөртөн өшобик-
ты Америкадан Чукоткага э-
желген. Оларын чартык ке-
лини Врангел ордуука а-
зыран салган. Он беш чыл
болган шенелдин түнөсүр
ап кестүп келген. Эртең чы-
ла он сес бизаа-немеши.
Шенелдин эгелзанын бээр
бисте өшобиктарын инти
саны 5 дугаа эселен.

Х Ы М Ы С

Хымстын эң шынаы көшү-
күнү-дуастарга, оон иштинде
тываларга, шаг-төөгүдөн бээр
биздинер. Амгы үеде Башки-
рияда аарыг улусту хымис-
биле эмнээрин бүгү-эвилел
ужур-дуалай төптөр бар.
Эңне сүтүр белег Канал-
станга. Чыгаа, ол черинде же-
бе-де улусту белег, ай
дугуунада бир-эң-де орту-
ма-биле 2750 литр сүтү, а
Башкыриянын белег оларе
бизинде четес — 2500 литр
бээр. Казак хымыс белег
бизинде аар чүс өкөөртү укса-
дыг аскарлар-биле хайка-
лаштырган, оларын бир-
эңден 3000 база оон-лаа хөй
дугу саал ап турар.
Бо сүтүде, ыдыг болган-
да хымисте кичиник органи-

минге херек бүгү-де чүгүлөн
барык шүтү, бар. Оңу бир
оңагай шымары болза аажок
дүрген-сичичел.
Хымисте ап бистин Совет
Эвилдинде берин кураткан
сүндүн-база ыдым турар.
Ол аргам көзаа ажыл-алай
этоменин доктору И. Сайгын
ажыткаш. Амгы үеде бе-
нин кураткан сүтүн чүге
Башкырия хымис аар-ла-
ама турар. Ол чорук коңчүг
ажыттыган. Оң кол-ла
эксондана Эйфельдин суура-
ны. Ол дээрле эемир өктин-
деңиз. Ол амгы үеде чедир
Парожтин төүндө туруп ту-
ра, француз хымисаладым
зи-не кол көрүштүг черлери-
нин бирээ.

Сыгы биле хөмөйм чаржалаштыр Сырмынадыр салып берейн. Диналар даа... Ондар ОХЕМЧИКТИН фотозуу.

687006. Кызыл хоорай, Красноярская, 100

Т Е Л Е Ф О Н Н А Р Ы : редактор — 3-43-34 •
ралакчылар — 3-33-91; 3-34-17; • эрнема —
3-34-28; • карысалдык секретарь — 3-34-92;
• оралкычылар — 3-45-93; Кидилестер • пар-
гидия амылдары — 3-36-82; 3-36-25; ялоолагы —
3-34-57; • совет тургуты — 3-34-08; 3-41-23;
• влетпур — 3-34-49; 3-36-73 • агролетпур —
3-41-16; • культура — 3-39-15; • информация —
3-37-11; • чагаа кылдыз — 3-39-03; 3-34-39;
• очулга — 3-34-93; корреспондэр — 3-37-11;
• кудуркучулар — 2-27-41; • солун келбей бар-
гаңа — 2-32-75 • бухгалтерия — 3-43-41;

Чылда 300 катар үкер Хемчээли 2 паралла амазы Тиражы 28000 ама Чыгары № 448 ТС-00832

Эгелет ыяк калайым
Эрнема-биле бистин арвасты
эдел-чактыг чорудаз болга-
нын ам кээ сактып келгеш,
катым кээр апарган. Кая-
ны амгырал-чуртаалазын-
га каянд-лаа чүс болу бээр
чүс-дир ийин. Ажыл-биле
ажыт-ажыт чокча чугаалаар-
га, ычан Эрнемаз чыгыс
борбак ужурутун хайы-биле
менден чарлап чоруп бар чак-
кан кичи-де болдур. Ол эл-
зептү болуштукун мынчаар
болган чүсү.

Эрнема-биле таныжыл ке-
рушек күнүвүсте эгелээш,
кончүг ин-наыоздыг, бот-
боттарымыска микшап, ам-
дыралдын ырамы шылгалза-
ларын эртип, баш-шымын
лапчыраакты бейжип, биз-
данчыр кетге келди, өг-бүле
болду журттай берген бис. Оон
бээр беш чылдын иуүрү бо-
лду, аж-төөдү, аас-кежик-
тиг, өг-көс дег мыакшылыр-
тык аламы-мөңгүзек-лаа ар-
тык кампап каратаал журт-
тап келдиз. Бо дугайында
ырак-чоок кизил-төрөлдө-
лөс, эл-өөрүбүс шычыраак
белыкап болур. Мынала-
лаа...

Бир катар ажылдап чораш
чанып келгеш. Эрнемаз
мени чымык, хөгдүү кончүг ут-
күп алган:

— Ойду эжинден чагаа
келди — дээң, чагаа сунду.

Мен оңу алган, аштынча
бизинин көөтүгө шына-ла,
Ойдуңу толупчу ужуу. Оон
чагаа алганымда ама-ла
өөртүр кичи мен. Чүге дээр-
ге Ойдуңу чагаа бизини
солуп кичи.

— Чагаын чакшык көчүп
көрөң. Эрнемаз, мен чүс
хөгдү алган — дээң, оңу
Эрнемага дедир тутуп бер-
дим.

Менээ чагаа келгенде мей
чөк иерге Эрнемаз оңу перде
чаксап кичи. Оон ол эки-ча-

нын билер мен. Эрнемаз та-
газы чызып алган, анын
кончүг көчүп кирипти. Мен
оон чымык барып олур-
ушак, кичигейлди дыйнап
олау мен.

— Эргим эжип! Силер бүт-
дөгө мизг байырымны чедирип
олау мен. Мен эки түр мен.
Эргин ажилмаза кезээр мен.
Силеринде оңа солду чүү
туруп тур? Шынап, Эрнемага
мези онзагай байырымны че-
дирер сен эжикей — деп коң-
чү кавкаш. Эрнемазын
арын-шарын коңчүгүг кыл-
дып кууза берген, ийи кара-
тамын шивегелденер көрүл-
гөң, мени калдып чыгып.

— Эрнемаз деп чүнү чүс?
Чүт кыздыг кичирерга, ар-
тын-лаа онзагай байыр чедир-
ип туруп — деп хөрөксил-
көксилде-ле үнү.

Мен чүкүп-ла дая-башкып
тыллап, кезек онзагай бер-
ген түр мен ийи.

— Орта чокор бе? Эрнемаз
деп чүгүг бизиң берген кичи
бол. Мээң ыраанай таны-
кым-лаа, көүрү көрбөймиз-ла
ажыт-ир — деп шымын сө-
лөдим.

— Амыластава! Уругуу
Кызылаарын айдиг эвес.
Эрнемаз дээң эстелин чоруу
турганмы олау, кончүг ил-
дус — дээң, бичин чуртуу-
биле бажымын чугула калот.

Коркун койгун дег хорой
берген, чаштырынга-ла өй
мен.

— Эрнемаз эжээр болдур
бербей көң. Менээ бүтүр
көөм. Кырым сизир, сөзү-
сөзүмне ботка чедир өзгөк кара-
мы-лаа кире багач чүс кылды
чорубам. Ойдуңу чымып биз-
ини олау — деп, бар-ла
шым-биле шымыктырма чү-
гааладым.

Хоралаан-комудан Эрнемаз
чүге мезең алдырар чүсө.
Улаан шугулаан ажымыл:

Алы аргалды, беш мезгилди,
ийи арининг дугуту тулап-
тур сен. Ойдуң чүге чымып
бизини чүсө. Ол дээрле баш-

кы кичи-дир. Кара-биле көр-
гөң-белгилди бажыны ол-дур,
мелетей — деп ыгдан-сактап
калчот.

Ажымас кичи бар ажыны
бергенде, күнөөсө ийи бир
хүнүй бергенде оң халадыг,
берге чүсө чок шыкаш-тыр.
Ам канчаар, Эрнемазын кы-
ламын чымы, элпеп-чөптөн,
сак-домактын эң жилин сөң-
мө, элпеп куттулап шаг
болдум. Сондулаң-сөөлүсө
Эрнемазын чарлап-кончүг
тыртыкка шыкышай. Ой-
дуңу телеграмма чорудар
ужураг таварымтын. Эжи-
ниң аараң. Науд-дошгонын
ийи арвастың. Дүргөн чедир
келдирер — деп бизин теле-
грамманы Эрнемазын адын
тулап бизиш. Ойдуңу чору-
дүтүм.

Бир хун ажылдан чымып
келюмөгө. Эрнемаз дээрле
ажың-балатын эл-сөңи ийи
чара үеде салып алган бол-
ду.

— Бо канчаар түрүг кичи
сен? — деп кайгал айтырдым.

— Канчаар деп чүнү? Ачам
сизге, чурталдымчы чорутуум
бу-дур. Эрнемаз-биле эл-
жип тургатыр бе. Ам амырали
сен, кончүг аза!

— Ойдуңу телеграмма чору-
дуураң мен. Ойдуң келеш
чүсүенин шы-мезелин толарат-
кы — дээң.

— Сээң Ойдуңуңу кым ма-
нан олауар чүсө. Оңу мээң
бачи-лаа херек чок. Сөзү-
ле херек ийилан — дээң, чо-
рурунча белгелени берди.

— Шынап-ла, эргелет ыяк
Эрнемазын менден чарлап
чорубуру ол бе? — деп, чүсөни
болуп келгеш, ыгдантар чак-
кан мен. Ынап турбууста
эжикти бир-ле кичи «төк-
кө» кылдып сөстүлдүр.

— Эжик-эжик, кирип кел-
дир — деп, дыйдым арак
чугааладым.

Кирип келзе-ле, Ойдуңу
дөсө силер бе? Ажыларымны
чүсө дөгүрү боор. Ойдуңу
чугаалаптар чымып түр мен.
Ынап-ла-лаа элпеп туттуна
калганым.

— Эжик! Эки түр силер бе,
сен аракч аралаң деп теле-
грамма алдым. Ынапаш
келгени бо. Чүгүз сөгий
бергенде ол бе? — деп бистин
биле кол тутуп мездешти.
Эрнемаз чүсү-лаа мынтавайн.
Ойдуңу тоор-тооас чүсө дег
калди туру.

— Коңчүг-ла айдиге кел-
дин кадым — дээң.

— Мен чөсө мизг шы-
кымгай. Эндүн чымынмыла-
ла, хымын элпеп чылар ийи
мен — деп, Ойдуңу баштап
аарак чугаалаптын түр. Ол
чөсө бантак, аялду кичи.
Ынап-ла-лаа эжик бистин
байдыктымын ам-даа элпеп
келдиң ийилан кире. Сондула
кың. Ойдуңу бажы-балгат
шынине тесе дыйдым чүсө дег
үсө-дөң чыкканын ам кээң
эжериң кааш:

— Бо канчаар барганмыр
ол чүү болу берген чүсө?
— деп кайгал айтырдым.

— Ол дугайым сенден айты-
рар ужураң — деп, шымын
сы кончүг чугааладым.

— Чүге мезден айтырар
ужураңг чүсө?

— Чүге дээрле, бо-дур Эр-
немаз деп чүүг кичиниң бизиң
бергенде ол чүсө? — деп,
айтырдым, чагаамын тугура
бердим.

— Эрнемаз деп чүнү чү-
гаалай берди? — деп айтыр-
ыңуу чагаамын кончүг берди.
Эрнемаз канчаар эсеп дээң-
дир, Ойдуңу чыккан кончүг
көрүп алган, муну-даш чок
олау. Ойдуң чагаамын элпеп
көчүп чоруп бары катыкма
калтырды, көстүмүнү карма-
нылаш каралжымын уштур
алган: — Н дег ужукут
бизин дээң С деп ужукут
бизин карыкан-дыр мен — деп
чугаалады. Н дег ужукут С
кылдыр элпеп бизиниң кызы-
раштар тынаан башкы шы-
кың, азын карарты шымып
орс:

— Ам чүгү? Буруу мезде
болган чүсү-дир. Эрнемаз-
нын ажымып-хоралаан-лаа
чал-тур. Эрнемазын муну-
на.

га бурзууму мивини, өршөз
адын түр мен — дээң, Ойдуң
биле мениң, берзе Эрнемаз-
же кончүг каал олау.

— Коңчүкү мивини, эжик.
Сээң хаймыңа будун ас-бур-
де буудай. Буураң тур-
дыр — деп, Ойдуңу элпеп
сөөлөң сөлдүм.

— Частырыгы кылым, кы-
содон арвастыңа хотту кы-
лым үзүргөн кичи-дир мен.
Ассээр багач чүсө болайын,
зедир этсик-шынмыла-
дым алдырымны улчу-биле
келдир түр мен — деп, ол сөг-
көң чугаалады.

Ойдуңтин ийи ужукут бо-
дунуң кичиниң чок болганын
дээң солдуңу бажыныңын шы-
мыкаш-тыр. Чагаас борбак
ужукут чымып бизинтерге бе-
ниң, кайы кире холдыг бол-
ган-дыр. Ынап-ла-лаа Ойдуң-
га мен ол дээң үлүг дээң
ажымайн түр мен. Намык-ла
чүсө чүсө? Эрнемазын а-
ламырма. Эрнемаз чүү дед-
ди, мичаар болду.

Эжен сүлде бот Эрнемаз
дээрле мезден олаураң тө-
ондөн эретиң кончүг чүсө
чалааш. Ойдуңуң мойнуңа
барып кулактамыкшаң.

— Өшүңү түр мен. Мен ба-
ла-ла силерини мунуңага
бурзууңу кичи-дир мен. «Дар
көбөйи элпеп азыма, суг
көбөйи элпеп ужула» деп
хөгдө чуга-ла бар болгай.

Ол мизик мен ба-ла-ла чүсө-
ни эки көрүп, билди дыйын
чыккан, үй-балы барганым
көчүпүсүм чүсө — деп чуга-
лаш, миче кулаңуруңу, кат-
тырды түр мен.

Эргелет ыяк Эрнемазын
күдүктүрүп дээрле хүнээр-
тын хүнүнү керсең-де. Састы-
рымыга, кудай-дээң шунгар-
лан хымып чугаа, шөгүрөн
ажы берген-биле дөмөй жыл
сакталды. Ам кыш
хөгдө чүсө оңжурган, сөгү-
сөлдүн өшөр белег:

«Биз-ла чүсө мейд түр-
үн, эки чүсө бээр тургун»
— деп чабарык каап түр мен.

Салчак ДЕЛГЕР.

Р е л а к т о р
Ф. Ф. Ч А Д А М Б А

Индекс 54241

Т Е Л Е Ф О Н Н А Р Ы : редактор — 3-43-34 •
ралакчылар — 3-33-91; 3-34-17; • эрнема —
3-34-28; • карысалдык секретарь — 3-34-92;
• оралкычылар — 3-45-93; Кидилестер • пар-
гидия амылдары — 3-36-82; 3-36-25; ялоолагы —
3-34-57; • совет тургуты — 3-34-08; 3-41-23;
• влетпур — 3-34-49; 3-36-73 • агролетпур —
3-41-16; • культура — 3-39-15; • информация —
3-37-11; • чагаа кылдыз — 3-39-03; 3-34-39;
• очулга — 3-34-93; корреспондэр — 3-37-11;
• кудуркучулар — 2-27-41; • солун келбей бар-
гаңа — 2-32-75 • бухгалтерия — 3-43-41;

Чылда 300 катар үкер Хемчээли 2 паралла амазы Тиражы 28000 ама Чыгары № 448 ТС-00832

В О Д К А Н Ы Œ К Ы Л Б А З Ы Ч О К

• Ш о о д у г ч у г а а •

Кыштак сөстөр ния едери
лар аар дээр, даярктарга
кыргеш, бир машина дугу-
жип, чөшпөрдөң алган мен.
Амырар деп чүсүмени чүү
дээр силер. Саазымны ба-
гаңа эртең газыммын ба-
рым. Мезең берген машина
нын чочаамын пат таныр-
ла болдур мен. Ынчангай
канчаар, чыгыс сөзүс улауу.
Ынап-ла-лаа ол болду арап
сеткил кадың кичи деп
дыйнаан мен. Мурунла ону
айбалың-лаа, дилең-лаа көр-
бөң мен, шыны-ла херек. Өс-
ке трактористтер, чочаачылар
мени ажуртуп чүсө ийи.

Кичим чүү боор, гаражың
кирер улуг херим аксында кез-
ек тулу-биле чугаалашкан
тур-ла. Оларга баргаш, эки-
селди сулашкан. Сандыга
саазымнын сунадыма.

Чүү чүсө, дээң? — деп,
болду. Ужуру чугаалашкан.
Кезек болган, саазымда биз-
жик чүгүдү номчалаа, хараан
шала дүйгөң, чугаалады он:
— Адырарже барла калдыр
чөр үрү, маңа база эртин-ле
Торомзу багай, шыдаас
мен — дидир-ле.

Торомзу! Мен ол чогуң
чүү чүсө дээрин билер мен.
Ыдыг болза кайымы боор.
Калдыр чеге олаң-олак болза
кычандары ону.
— Ам канчаар бис, олугу? —
дидим.

Каймы кушуңуңу амыраң-
дайдыр. Улуг тыңла.
— Калың түр боор чүсө бе
он, маңайн бе?

Кичим чала-ла интигас,
чок-лаа, ийе-лаа дивес, чүс-
куузуңа-ла дыйбарың.

Түр бис. Шил-ле шымың
Эпохсуна-лаа бердим. Барып-
ноор. Боудула талон жок.
Аала-ла болгай. Уаус айтыр-
баанда, оңу-лаа тооас кичи
мен, үсөң эртер болза эртин-ле
каар. Ола-ла, Кезек болдун
тур мен он. Аа, бо башкы
уруум, кудам суга бар боор,
олар база арага тооас улус
ла болгай. Амырарлар.

Ол арвастың чочаамын
арылардыр бажыңдан үлүп
келди. Кичиниң арнын кө-
р-
гөң-белгилди бажыны ол-дур,
мелетей — деп ыгдан-сактап
калчот.

бас мен. Чочаачыны ол хы-
рымынга белең эвес болдум.
Чүү дугуру боор. Чугаала-
ла, дугуруп алганым улус
чөс чөс карын.

Хары тыпты бээр
мынаар дидим.
Биз муну чок бардымын
Шылкың-лаа. Кичим салып
биле дугурак тепкиң-теп-
кең, сыгырмак алаң турган,
чоогууста турган арылардыр
бажың-ле бадыты. Эжик
аксыга турган дегини ол, кы-
мың азы, кым ийи мен, адын
уттуп чыдыр мен. Кичини
айл уттудурарга багай дээр
чүсө болгай. Адыр, аа, амын
башка кирип келди! Чаян-оол
аан. Ийе-йие. Чааң-оол тура,
мэң чымыга келди.

— Хоржок кичи боор, ийи-
ла! Билбестир силер, ама
Чалык-ла арагы бар чүсө бо-
мон. Ийи дидир дивес сө-
дө-дээң, кичим ийи-бээр
көрдү. Сактырмак, салыкмы-
га чүгү хайырларар силер дээң-
зиг-ла.

— Чок-чок, кайымын —
дей тырттып кааш, оңу ийиң
чүгү чугаалаар ирги дээңиг
көрүп түр мен.
Кичим база катар ийи-
бээр көргөң:

— Вокадан тутушту, оң
силерни дегелгениң, ужу-
мыңа-лаа чедирип каар —
деп, бо-ла-дыр.

— Па, дегелгениң ужу-
мыңа чүү керек чүсө? Бо
оноромдандан кыштамак ийиш
чедиртип алдым ол-дур ийиң
— дидим.

— Харын ол-дур чыгыс-ла
аргаан — вока! Вокаң чүгү
кылбас ийиң.

Чаян-оол мени угаткаш-ла
турар дегер даан. Ам канчаар
ноор. Боудула талон жок.
Аала-ла болгай. Уаус айтыр-
баанда, оңу-лаа тооас кичи
мен, үсөң эртер болза эртин-ле
каар. Ола-ла, Кезек болдун
тур мен он. Аа, бо башкы
уруум, кудам суга бар боор,
олар база арага тооас улус
ла болгай. Амырарлар.

Ол арвастың чочаамын
арылардыр бажыңдан үлүп
келди. Кичиниң арнын кө-
р-
гөң-белгилди бажыны ол-дур,
мелетей — деп ыгдан-сактап
калчот.